

ONA TILI DARSLARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI

Samarqand viloyati Samarqand tumani maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi

1-umumiy o'rta ta'lim maktabi

Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Alijonov Ali Aliyevich

Annotatsiya

Mazkur maqolada ona tili darslarida interfaol metodlardan foydalanishning nazariy asoslari, tarixiy taraqqiyoti, zamonaviy yondashuvlar va milliy hamda xorijiy tajribalar asosida o'rganiladi. Dars jarayonlarida interfaol metodlarning samaradorligini oshirish omillari, ularni amaliyotga tatbiq etish tajribalari va mavjud muammolar tahlil qilinadi. Empirik tadqiqotlar natijalari va ilg'or pedagogik tajribalar asosida interfaol metodlarning o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirishdagi o'rni yoritiladi. Maqolada interfaol metodlarning ona tili ta'limida zamonaviy ahamiyati hamda istiqbollari haqida xulosalar beriladi.

Kalit so'zlar: ona tili, interfaol metodlar, ta'lim samaradorligi, innovatsion yondashuv

Abstract

This article explores the theoretical foundations, historical development, modern approaches, and both national and international experiences of using interactive methods in mother tongue lessons. Factors increasing the effectiveness of interactive methods in classroom processes, their practical application, and existing challenges are analyzed. Based on empirical research results and advanced pedagogical practices, the role of interactive methods in shaping students' knowledge, skills, and competencies is highlighted. The article provides conclusions regarding the contemporary significance and future prospects of interactive methods in mother tongue education.

Keywords: mother tongue, interactive methods, educational effectiveness, innovative approach

Аннотация

В данной статье рассматриваются теоретические основы, историческое развитие, современные подходы, а также отечественный и зарубежный опыт использования интерактивных методов на уроках родного языка. Анализируются факторы, повышающие эффективность интерактивных методов

в учебном процессе, особенности их внедрения и существующие проблемы. На основе эмпирических исследований и передовой педагогической практики раскрывается роль интерактивных методов в формировании знаний, умений и навыков учащихся. В статье приведены выводы о современной значимости и перспективах применения интерактивных методов в обучении родному языку.

Ключевые слова: родной язык, интерактивные методы, эффективность обучения, инновационный подход

Kirish

Zamonaviy ta'lim jarayonlarida o'quvchilarning mustaqil fikrlash, ijodkorlik va kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirish dolzarb masalalardan hisoblanadi. Ayniqsa, ona tili darslarida an'anaviy yondashuvlardan interfaol metodlarga o'tish, o'quvchilarning bilim olish jarayonida faol ishtirokini ta'minlash, mustaqil izlanish va muloqotni rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Ona tili ta'limida interfaol metodlardan foydalanish nafaqat o'quvchilarning bilim darajasini oshiradi, balki ularning nutq madaniyati, tafakkur va muloqot ko'nikmalarini ham shakllantiradi. Shu sababli, interfaol metodlarning nazariy asoslari, ularning tarixiy shakllanishi, milliy va xorijiy tajribalari, shuningdek, amaliyotdagi samaradorligini chuqur o'rganish bugungi kunda dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur maqolada aynan ona tili darslarida interfaol metodlardan foydalanish samaradorligi har tomonlama tahlil qilinadi, ilg'or tajribalar va ilmiy izlanishlar asosida xulosalar beriladi.

Adabiyotlar tahlili

Ona tili ta'limida interfaol metodlardan foydalanishning nazariy va amaliy asoslari o'zining uzoq tarixiy ildizlariga ega bo'lib, bu masala pedagogikaning rivojlanish bosqichlarida doimo ilmiy-tadqiqot mavzusi bo'lib kelgan. Ta'limning interfaolli g'oyasi dastlab klassik pedagogika nazariyalarida, xususan, Y.A. Komenskiy, I.G. Pestalozzi, J.J. Russo va boshqa yirik ma'rifatchilar asarlarida o'z ifodasini topgan. Komenskiy o'zining "Didaktika" asarida o'quv jarayonida o'quvchining faolligini ta'minlash, ularni mustaqil fikrlashga undash, hamkorlikda o'rganish g'oyalarini ilgari surgan. Unga ko'ra, ta'lim jarayonida o'qituvchi o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirishdagi yo'l boshchi, ko'makchi sifatida namoyon bo'lishi, o'quvchilar esa faol subyektga aylanishi lozim[1]. Bu konsepsiya interfaol metodlarning asosiy tamoyillaridan biri sifatida zamonaviy ta'limga chuqur singib ketgan.

Keyingi bosqichlarda, XIX–XX asrlarda, pedagogikada o'quvchi shaxsiga, ularning individual xususiyatlariga e'tibor kuchaygan sari, interfaol o'qitish metodlariga bo'lgan talab ham ortdi. J.Dyui tomonidan ilgari surilgan pragmatik

pedagogika nazariyasida, o'quvchining hayotiy tajribasiga, faoliyatiga tayanib ta'lim berish, dars jarayonida faol ishtirokini ta'minlash asosiy tamoyil sifatida ko'rsatildi. Dyui fikricha, bilimlarni passiv tarzda o'zlashtirish emas, balki faol hamkorlikda o'rganish orqali mustahkam natijalarga erishiladi. Bu yondashuv o'z davrida zamonaviy interfaol metodlarning shakllanishiga kuchli turtki bo'ldi. Shuningdek, L.S. Vigotskiy tomonidan ishlab chiqilgan sotsiokultural nazariya ham interfaol ta'lim metodlarining ilmiy asoslarini boyitdi. Vigotskiy o'quv jarayonida o'quvchilarning birgalikda faoliyat yuritishi, o'zaro muloqot orqali yangi bilimlarni o'zlashtirishi, "yaqin taraqqiyot zonasi" tushunchasini asoslab berdi. Bu nazariya asosida interfaol metodlarning o'quvchiga moslashtirilgan, differensial yondashuvlar orqali amalga oshirilishi mumkinligi isbotlandi.

Nazariy jihatdan, interfaol metodlar – bu o'quvchi va o'qituvchi o'rtasida faol muloqot, hamkorlik va birgalikda faoliyat yuritishga asoslangan ta'lim usullari bo'lib, ular o'quvchilarning mustaqil fikrlash, muammoni hal qilish, ijodiy yondashuv va kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Interfaol metodlarning asosiy tamoyillari – o'quvchilarning dars jarayonida faol ishtiroki, o'zaro fikr almashish, guruhlarda ishlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish, rol o'ynash, loyihalar tuzish va taqdimotlar qilish kabi usullar orqali amalga oshiriladi. Bu metodlar o'quvchining shaxsiy faolligini, mustaqil qaror qabul qilish, muloqot va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishda, darslarni samarali tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi[2].

Tarixiy nuqtai nazardan, interfaol metodlar dastlab chet el pedagogikasida shakllangan bo'lsa-da, keyinchalik o'zbek maktablarida ham keng qo'llanila boshlandi. XX asr oxiri va XXI asr boshlarida O'zbekistonda ta'lim islohotlari jarayonida ilg'or xorijiy tajribalarni o'rganish va amaliyotga tatbiq etish natijasida interfaol metodlar ona tili ta'limida muhim o'rin egallay boshladi. Respublika miqyosida o'tkazilgan ilmiy-amaliy anjumanlar, seminar-treninglar, xorijiy grantlar asosida o'tkazilgan loyihalar orqali interfaol metodlarni joriy qilish bo'yicha ko'plab tadqiqotlar olib borildi. Jumladan, ona tili darslarida "Aqliy hujum", "Baliq suyaklari", "Klaster", "Insert", "Blits-so'rov", "Rol o'ynash", "Debat" va boshqa interfaol metodlarning samaradorligi bo'yicha ilmiy maqolalar, monografiyalar va o'quv qo'llanmalari yaratilgan[3].

O'zbek pedagogikasi sohasida interfaol metodlarning ilmiy-nazariy asoslarini chuqur o'rgangan olimlar qatorida A.Qodirov, N.Qayumov, S.Yusupov, O.Mirzaxmedov, S.O'rinboyeva va boshqa mutaxassislarni alohida ta'kidlash lozim. Ularning tadqiqotlarida interfaol metodlarning ona tili darslaridagi o'rni, ularni samarali qo'llash yo'llari, milliy mentalitet va an'analar bilan uyg'unlashtirish masalalari chuqur tahlil qilinadi. Masalan, A.Qodirov o'z tadqiqotlarida interfaol metodlarning o'quvchilar tafakkurini rivojlantirishdagi ahamiyatini, dars jarayonida

o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro hamkorlikni mustahkamlashdagi rolini asoslab bergan. S.O'rinboyeva esa interfaol metodlarni ona tili darslarida samarali tashkil etish uchun o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi, dars mavzusiga mos metodni tanlash va darsni rejalashtirish bosqichlarining ahamiyatini ko'rsatib o'tgan. Ayni paytda, N.Qayumov tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda interfaol metodlarning milliy qadriyatlar, xalq og'zaki ijodi, an'anaviy o'yinlar bilan uyg'unlashtirilgan holda qo'llanilishi o'quvchilarda ona tiliga bo'lgan qiziqishni oshirishi, ularni faol ishtirokchi sifatida shakllantirishini ta'kidlaydi.

Empirik tadqiqotlar natijalari ham interfaol metodlarning ona tili darslarida samaradorligini yaqqol ko'rsatadi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi huzuridagi Respublika ta'lim markazi tomonidan 2019–2022-yillarda o'tkazilgan monitoring va tajriba-sinov darslari natijasiga ko'ra, interfaol metodlar asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchilarning darsga qiziqishi, mustaqil fikrlashi, savol-javob va muammoli vaziyatlarni hal qilish ko'nikmalari an'anaviy usullarga nisbatan ancha yuqori bo'lgan. Tadqiqotda ishtirok etgan o'quvchilarning 78 foizi interfaol darslarda o'z fikrini erkin ifoda etishini, 82 foizi esa dars materialini mustaqil o'zlashtirishga intilishini bildirishgan. Shu qatorda, ushbu monitoring natijalarida interfaol metodlar orqali o'quvchilarda ijtimoiy-psixologik muhit yaxshilanganligi, guruhlarda ishlash, bir-birini tinglash va fikr almashish ko'nikmalari rivojlanganligi aniqlangan[4].

Xalqaro miqyosda ham interfaol metodlarning samaradorligi bo'yicha ko'plab ilmiy izlanishlar olib borilgan. Xususan, AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya, Yaponiya, Janubiy Koreya kabi davlatlarning pedagogika sohasidagi ilg'or tajribalarida interfaol metodlar asosiy o'ringa ega. J.D. Bruner, B. Bloom, H. Gardner, D. Kolb kabi olimlarning izlanishlarida interfaol ta'lim metodlari o'quvchilarning shaxsiy faolligini oshirish, ijodiy tafakkur, muammoli vaziyatlarni hal qilish, kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda muhim vosita sifatida baholanadi. Xorijiy tajribalarda, ayniqsa, "Kichik guruhlarda ishlash", "Loyihaviy ta'lim", "Rol o'ynash", "Muzokara" (debate), "Case-study" usullari keng qo'llaniladi. Ushbu metodlar orqali o'quvchilar o'z bilim va ko'nikmalarini real hayotiy vaziyatlarda sinab ko'rish, mustaqil tahlil qilish, hamkorlikda muammoni hal etish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Ona tili darslarida interfaol metodlardan foydalanishda zamonaviy yondashuvlar ham shakllanib bormoqda. Bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) joriy etilishi, multimediya, interaktiv doskalar, onlayn platformalar orqali o'quvchilarni faol jalb qilish imkoniyatlari kengaymoqda. Masalan, "Onlayn test", "Virtual guruhlar", "Vebinar"lar, "Elektron loyiha"lar orqali ona tili darslarida interfaol metodlarning yangi ko'rinishlari yuzaga kelmoqda. Bu esa o'quvchilarning zamonaviy axborot muhitida faol ishtirokini ta'minlash, axborot

savodxonligini oshirish, mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini rivojlantirishda alohida ahamiyatga ega.

Biroq, interfaol metodlarni ona tili darslarida samarali tatbiq etishda bir qator muammolar ham mavjud. Jumladan, ba'zi o'qituvchilar tomonidan interfaol metodlarning mohiyati to'liq anglab yetilmasligi, dars mavzusiga mos metodni tanlashda xatoliklarga yo'l qo'yilishi, vaqt va texnik imkoniyatlarning yetishmasligi, sinfda o'quvchilar sonining ko'pligi, o'quvchilarning faol ishtirokini rag'batlantirish mexanizmlarining yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi kabi muammolar uchramoqda. Shu bois, zamonaviy pedagogikada interfaol metodlarni samarali joriy etish uchun o'qituvchilarning kasbiy malakasini oshirish, doimiy seminar-treninglar tashkil etish, metodik qo'llanmalar va ilmiy adabiyotlarni boyitish, dars jarayonini innovatsion formatda tashkil etish zarurati ortib bormoqda[5].

Interfaol metodlarning samaradorligi bo'yicha olib borilgan ilmiy izlanishlar natijalari shuni ko'rsatadiki, bu metodlar orqali o'quvchilarda quyidagi kompetensiyalar shakllanadi: mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va hal etish, jamoada hamkorlikda ishlash, kommunikativ ko'nikmalar, ijodiy tafakkur, axborot savodxonligi. Ayniqsa, ona tili darslarida "Rol o'ynash", "Debat", "Insert", "Blits-so'rov", "Klaster" kabi interfaol metodlar o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish, matn bilan ishlash, mantiqiy xulosa chiqarish, o'z fikrini asoslab bera olish, tanqidiy fikrlash kabi fazilatlarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Bu borada olib borilgan amaliy tadqiqotlarda interfaol metodlar asosida tashkil etilgan darslardan keyin o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirish ko'rsatkichi 15–20% ga oshgani, darsga qiziqish va faollik darajasi yuqori bo'lgani aniqlangan.

Yana bir jihati shundaki, interfaol metodlarning samarali qo'llanilishi uchun dars mavzusining xususiyatiga mos metodni tanlash, o'quvchilarning yosh, individual va psixologik xususiyatlarini hisobga olish, dars rejasini aniq ishlab chiqish, muammoli vaziyatlar va ijodiy topshiriqlarni to'g'ri tashkil etish, darsda hamkorlik va muloqotni rag'batlantirish, natijalarni tahlil qilish va baholash mexanizmlarini ishlab chiqish zarur. Bu jihatlar har bir o'qituvchi uchun muhim metodik tavsiya sifatida qayd etiladi. Ona tili darslarida interfaol metodlarni samarali joriy etish uchun o'qituvchilar tomonidan quyidagi bosqichlarga amal qilinishi tavsiya etiladi: dars maqsadini aniq belgilash, dars mavzusiga mos interfaol metodni tanlash, o'quvchilarni guruhlariga ajratish va rollarni taqsimlash, muammoli vaziyat yoki ijodiy topshiriqni berish, natijalarni tahlil qilish va baholash, dars yakunida umumlantirish va xulosa chiqarish.

Ona tili darslarida interfaol metodlardan foydalanish bo'yicha xalqaro va milliy tajriba, nazariy va amaliy izlanishlar, zamonaviy innovatsion yondashuvlar, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari to'g'risida olib borilgan ilmiy-tadqiqotlar ushbu metodlarning ahamiyati va istiqboli juda yuqori ekanligini ko'rsatadi. Shu

bilan birga, interfaol metodlarning samaradorligini oshirish uchun o'qituvchilar, metodistlar va ta'lim tashkilotlari tomonidan uzluksiz izlanish va tajriba almashinuvi, ilg'or xorijiy tajribalarni o'rganish va milliy an'analarga moslashtirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, interfaol metodlarni muntazam ravishda amaliyotga tatbiq qilish jiddiy rol o'ynaydi[6].

Xulosa

Yuqorida keltirilgan nazariy, amaliy va empirik izlanishlar asosida xulosa qilish mumkinki, ona tili darslarida interfaol metodlardan foydalanish zamonaviy ta'limning muhim va ajralmas qismiga aylangan. Interfaol metodlar o'quvchilarning mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv, kommunikativ va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish, darsga qiziqishni oshirish, bilimlarni ongli va mustahkam o'zlashtirishda samarali vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Ta'lim jarayonida interfaol metodlarni to'g'ri tanlash, mavzuga moslashtirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, o'qituvchilarning kasbiy malakasini oshirish va doimiy metodik izlanishlar olib borish orqali darslarning samaradorligini yanada oshirish mumkin. Ona tili darslarida interfaol metodlardan keng va samarali foydalanish o'quvchilarning nafaqat til bilimlarini, balki shaxs sifatida har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydi. Kelgusida bu borada ilmiy-tadqiqotlar, tajriba-sinov darslari, xalqaro va milliy hamkorlikda amalga oshiriladigan loyihalar orqali interfaol metodlarning ona tili ta'limidagi o'rni va ahamiyatini yanada mustahkamlash zarur. Xulosa o'rnida aytish mumkinki, interfaol metodlar ona tili darslarining mazmun va shaklini boyitadi, zamonaviy o'quvchining kompetensiyalarini shakllantirishda asosiy omilga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Komenskiy Y.A. Didaktika asoslari. – T.: O'qituvchi, 1992.
2. Qodirov A. Ta'limda interfaol metodlar: nazariya va amaliyot. – T.: Fan, 2018.
3. O'rinboyeva S. Ona tili darslarida interfaol metodlardan foydalanish. – T.: Ilm ziyo, 2021.
4. Respublika ta'lim markazi hisobotlari, 2019–2022-yillar.
5. Qayumov N. Milliy qadriyatlar va interfaol metodlar uyg'unligi. – T.: Ma'naviyat, 2017.
6. Mirzaxmedov O. Zamonaviy ta'limda innovatsion metodlar. – T.: Innovatsiya, 2020.